

17. Schelling T. C. Economic Analysis and Organized Crime / T. C. Schelling / U. S. The presidents commission on law enforcement and administration of justice. Task force report: organized crime. – Washington, 1967. – P. 114–126.
18. Sesnowitz M. Returns to Burglary / M. Sesnowitz // Economic Inquiry. – 1972. – Vol. 10. – № 4. – P. 477–481.
19. Stigler G. J. The Optimum Enforcement of Laws / G. J. Stigler // Journal of Political Economy. – 1970. – Vol. 78. – № 3. – P. 526–536.

Рейкин Виталий. Теоретический анализ правонарушений: экономический подход. В статье исследованы теоретические аспекты правонарушений на основе экономического подхода. Цель статьи – анализ основных теоретико-методологических положений экономической теории правонарушений в контексте их применения к теневой экономике. Проанализированы базовые методологические предпосылки и принципы неоклассицизма и неoinституционализма в теории Г. Беккера. Показаны мотивы ограниченной рациональности поведения при выборе экономическими агентами незаконного поведения. Отмечены преимущества монетарной рациональности в прикладном аспекте для скрытого сектора теневой экономики по сравнению с нелегальным. Представлена обобщенная модифицированная интерпретация математической формулы ожидаемой полезности от любых правонарушений. Определена проблема «самоокупаемости» правонарушений в условиях риска. Обоснованы универсальные возможности экономической теории правонарушений и ее объективные недостатки. Доказано, что ключевыми факторами сдерживания теневизации экономики является вероятность выявления правонарушений и мера наказания.

Ключевые слова: правонарушения, теневая экономика, рациональность, вероятность обнаружения, мера наказания, скрытая экономика.

Reikin Vitalii. Theoretical Analysis of Offenses: Economic Approach. The article deals with theoretical aspects of the offenses according to economic approach. The aim of the article is the analysis of the main theoretical and methodological positions of the economic theory of offenses in the context of their application to the shadow economy. The basic methodological preconditions and principles of neo-classical and neo-institutionalism theory by G. Becker are analyzed. The motives of limited rationality of behavior when the economic agents select illegal behavior are shown. The advantages of monetary rationality in the applied aspect for hidden sector of the shadow economy in comparison with illegal ones are defined. A general modified interpretation of mathematical formula of the expected utility of any offenses is presented. The problem of offenses «self-sufficiency» under risk is defined. Wide possibilities of economic theory of offenses and its objective disadvantages are grounded. It is proved that the key factor of shadow economy deterrence is the probability of detecting offenses and their punishment.

Key words: offense, shadow economy, rationality, the probability of detecting, punishment, hidden economy.

УДК 314.7.045: 338.242

Володимир Борейко – доктор економічних наук,
проректор з наукової роботи,
Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янука

Функціонування аграрного комплексу України після її вступу до Світової організації торгівлі

У статті досліджено ефективність функціонування аграрного комплексу України після її вступу до Світової організації торгівлі. Обґрунтовано, що аграрний комплекс після вступу України до СОТ, навіть в умовах кризи забезпечив збільшення виробництва аграрної продукції. Запропоновано заходи для розширення державної підтримки вітчизняних аграріїв.

Ключові слова: аграрний комплекс, Світова організація торгівлі, криза, фінансова підтримка, протекціоністські заходи.

Постановка наукової проблеми та її значення. Для динамічного розвитку економіки України, яка володіє найбагатшими у світі чорноземами, важливу роль відіграє стабільність функціонування аграрного комплексу країни. Оскільки сьогодні багато країн світу відчують нестачу продуктів харчування, Україна, експортуючи їх, може отримати додаткові надходження до свого бюджету. Тому для того, щоб створити сприятливе середовище для торгівлі, у тому числі продукцією аграрного виробництва, наша країна в травні 2008 р. приєдналася до Світової організації торгівлі (СОТ). Однак

© Борейко В., 2015

так склалося, що вже через кілька місяців національна економіка України зіткнулася з глибокою економічною кризою. До того ж частина вітчизняних економістів пов'язує цю кризу, крім іншого, і з непередуманим вступом країни до СОТ.

Після цього пройшло понад п'ять років, що дає нам можливість оцінити правильність чи неправильність вступу України до СОТ.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Як до вступу, так і після приєднання України до СОТ, у вітчизняних наукових колах існує гостра дискусія щодо доцільності цього кроку, що зумовило значну кількість публікацій на цю теми. Серед них слід виділити роботи О. Амоші, В. Галушка, В. Гейця, М. Дем'яненка, В. Дієсперова, В. Кулика, Ю. Лузана, Ю. Лупенка, М. Маліка, Д. Мельничука, П. Месель-Веселяка, О. Олійника, О. Онищенко, О. Павлова, В. Петрова, П. Саблука, М. Хвесика, В. Юрчишина та ін.

Мета й завдання статті. Мета нашого дослідження – аналіз ефективності функціонування аграрного комплексу України після її вступу до Світової організації торгівлі та вироблення пропозицій для розширення державної підтримки вітчизняних аграріїв.

Відповідно до визначеної мети в статті реалізуються такі **завдання**:

– досліджуються погляди вітчизняних учених-аграріїв на роль аграрного комплексу країни в забезпеченні стабільного розвитку національної економіки та доцільність вступу України до Світової організації торгівлі;

– аналізується ефективність функціонування аграрного комплексу України напередодні й після її вступу до Світової організації торгівлі;

– обґрунтовуються заходи, направлені на розширення державної підтримки вітчизняних аграріїв.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Україна, завдяки своєму географічному положенню та багатим сільськогосподарським угіддям, має можливість вигідно використати ці фактори для виробництва й постачання продуктів харчування на міжнародні ринки та забезпечення стабільного розвитку національної економіки. Тому, на думку В. В. Юрчишина, відродження історично високого, завдяки селянству, місця України у світових хліборобських процесах повинно розглядатися з позиції взаємної зацікавленості нашої країни та світу: вона потрібна світові як один із найбільш потенційно надійних продуцентів продукції сільського господарства в послідовно зростаючих обсягах, маючи водночас надійного споживача, попит якого на неї з вигодою для нашої країни постійно зростатиме [1, с. 113].

При цьому, згідно з О. І. Павловим, «визначальне місце сільських територій у національній стратегії розвитку зумовлене їх суспільним призначенням, яке, крім гарантування продовольчої безпеки країни, пов'язане також із формуванням сприятливого життєвого середовища, збереженням селянства як носія української ідентичності й державності, здійсненням соціального контролю над територією, вирівнюванням умов життєдіяльності міського та сільського населення, досягненням і підтриманням балансу між економічним, соціальним та екологічним розвитком» [2, с. 128].

Однак для успішного просування України на міжнародні аграрні ринки їй потрібно заручитись у цьому процесі підтримкою світової спільноти. Вітчизняні керманічі вважають, що позитивну роль у розвитку українського аграрного комплексу повинен відіграти вступ України до СОТ.

Так, на думку М. В. Гладія, для забезпечення ефективного функціонування сільськогосподарського виробництва Україні потрібно вирішити комплекс питань, пов'язаних з удосконаленням організаційної структури агропромислового комплексу, розвитком різних форм інтеграції, оптимальним поєднанням сільськогосподарського й промислового виробництва, удосконаленням їхньої територіальної організації, здійсненням надійного державного контролю та моніторингу аграрної реформи, її своєчасним корегуванням і створенням необхідних економічно-організаційних передумов для виходу України на світовий ринок [3, с. 223].

Проте найбільші проблеми в селян виникають з експортом своєї продукції. Як зазначає П. Т. Саблук, «Україна значно відстає в експортно-імпортній діяльності, унаслідок чого експортний ринок зернових захоплений ТНК (транснаціональними компаніями. – Автор), які диктують свої умови при закупівлі зерна на внутрішньому ринку» [4, с. 4].

У дев'яності роки ХХ ст. в умовах розвалу радянських колгоспів важливу роль у розвитку й стабілізації аграрного виробництва в Україні відводилась особистим селянським господарствам, площа сільськогосподарських угідь у яких зросла з 2,6 млн га в 1990 р. до 15,7 млн га у 2010 р.

Однак, на думку В. Я. Месель-Веселяка, «...виконавши у 1991–2006 роках свою роль стабілізатора виробництва, у наступні роки за темпами приросту особисті селянські господарства (господарства населення) поступалися позиціями сільськогосподарським підприємствам» [5, с. 17].

За таких умов вступ України до СОТ розглядався керівниками аграрного сектору країни як шлях до освоєння міжнародних аграрних ринків.

Однак окремі українські вчені застерігали, що після вступу України до СОТ вітчизняні ринки будуть відкриті для вільного проникнення на них конкурентів з інших країн, а це завдасть збитків вітчизняному аграрному комплексу, який використовує застарілу техніку й технології. До того ж український аграрний комплекс вимагав значної фінансової допомоги з боку держави, яку остання через брак фінансових ресурсів і взяті на себе зобов'язання при вступі до СОТ не могла їм надати.

Крім того, на ефективність роботи вітчизняних аграріїв значний вплив після вступу України у 2008 р. до СОТ мала фінансово-економічна криза, яка охопила нашу країну вже через декілька місяців. Тому якщо в передкризовому 2007 р. державна підтримка українським аграріям складала 3,7 млрд грн, у 2008 – 5,7 млрд грн, то у 2009 р. вона зменшилася до 1,4, а у 2010 р. – до 0,7 млрд грн [6; 7; 8; 9].

Проте в цих складних умовах вітчизняні аграрії зуміли забезпечити достойні результати своєї роботи. Так, після вступу у 2008 р. країни до СОТ при зменшенні державної фінансової підтримки аграріям в умовах фінансової кризи, виробництво аграрної продукції в Україні у 2009–2013 рр. у середньому щорічно зростало на 5,08 %, тоді як у 2005–2008 рр. цей показник складав – 3,08 % (табл. 1). Отже, після приєднання України до Світової організації торгівлі, незважаючи на кризову ситуацію, відбулося, хоч і незначне, покращення в діяльності аграрного комплексу країни.

У зв'язку з великою залежністю виробництва продукції рослинництва від природно-кліматичних умов проаналізувати динаміку її виробництва протягом нетривалого періоду складно. Однак і до вступу України в СОТ (у 2008 р.), і після (у 2011 р.) зафіксовано зростання виробництва продукції рослинництва більш ніж на 30 %. У 2013 р. виробництво продукції рослинництва зросло на 17,9 %.

Водночас протягом 2009–2013 рр. в Україні стабільно зростало виробництво продукції тваринництва. Так, наприклад, у 2012–2013 рр. виробництво продукції зростало на 3,9–4,0 %.

Таблиця 1

Індекси виробництва продукції аграрного комплексу України у 2005–2013 рр.*

Індекси виробництва:	Рік								
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
– аграрної продукції	100,1	102,5	93,5	117,1	98,2	98,5	119,9	95,5	113,3
– продукції рослинництва	97,0	101,7	90,5	130,5	95,3	95,9	130,4	91,9	117,9
– продукції тваринництва	104,7	103,6	97,7	101,1	104,2	103,4	101,3	103,9	104,0
– зернових культур	89,7	91,3	83,4	182,1	89,2	84,8	145,3	81,7	135,6
– технічних культур	119,1	128,9	84,0	143,3	89,6	110,8	125,8	97,6	121,4
– картоплі та овочів	96,4	104,8	92,0	107,0	106,7	97,4	123,5	98,9	98,6
– плодоягідних культур і винограду	103,3	68,8	119,0	105,9	109,6	104,2	112,1	98,1	118,6
– кормових культур	93,8	93,1	90,2	107,3	95,4	96,0	113,1	93,4	100,5
– худоби та птиці	107,1	108,7	101,6	101,3	108,1	108,1	101,3	105,5	107,0
– молока	99,6	96,8	92,3	97,9	100,2	98,4	98,7	102,7	101,0
– яєць	108,7	109,1	98,8	106,4	107,9	108,2	109,6	102,3	102,8

* Складено за даними [10].

Отже, аналіз засвідчує, що після вступу України до СОТ ефективність роботи аграрного комплексу країни дещо покращилася. Однак повноцінно реалізувати переваги, які наша країна отримала при відкритті для неї міжнародних продовольчих ринків, Україні не вдалося.

Водночас наведені дані підтверджують, що аграрний комплекс, діяльність якого залежить від природо-кліматичних умов, навіть за мінімальної підтримки держави більш стійкий до зовнішніх фінансово-економічних потрясінь, ніж інші галузі національної економіки. Це пояснюється тим, що значну роль у виробництві сільськогосподарської продукції відіграє родючість ґрунтів, яка не залежить від кризи, а також тим, що більшість продовольчих товарів, які є продуктами першої необхідності, реалізується на вітчизняному ринку. Тому, за умови належної уваги до себе, аграрний

комплекс може сприяти зниженню економічного спаду в країні в кризових ситуаціях і відродженню національної економіки.

Проте для цього потрібно:

- збільшити державну фінансову й технічну підтримку вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників та аграрних переробних підприємств;
- передбачити стимулювання впровадження інноваційних технологій і новітньої техніки в аграрну галузь;
- забезпечити контроль за дотриманням аграрними підприємствами науково обґрунтованих сівозмін та відповідальність землевласників за їх порушення;
- посилити роль протекціоністського захисту українського продовольчого й сільськогосподарського ринків від недобросовісної конкуренції з боку іноземних компаній.

Слід зазначити, що реалізувати запропоновані заходи в нашій країні за нинішніх умов господарювання та через кризову ситуацію досить складно у зв'язку з недостатністю коштів у державному бюджеті й зобов'язаннями, узятими на себе Україною при вступі до Світової організації торгівлі (СОТ).

Однак у більшості високорозвинутих країн сільське господарство переважно субсидується державою. Серед держав, які активно здійснюють протекціоністську політику, – Норвегія, Південна Корея, Японія, США, країни ЄС. Так, у Норвегії об'єм середньорічної підтримки аграрного сектору складає 2/3 вартості валової сільськогосподарської продукції, а в розрахунку на сільського жителя – понад 30 тис. дол., на 1 га сільськогосподарських угідь – близько 3 тис. дол. [11, с. 157].

Разом у країнах Європейського Союзу нині понад половину його бюджету витрачають на субсидії фермерським господарствам. У Західних країнах внутрішній сільськогосподарський ринок захищений, з одного боку, твердими закупівельними цінами, з іншого – високими тарифами (митом) на імпортовану продукцію [12, с. 166–167].

Наприклад, одноразова грошова виплата для підтримки молодих фермерів у Польщі становить 50 тис. злотих. Загальна сума коштів, закладених у Програмі підтримки аграрного виробництва в Польщі, дорівнює 420 мл євро, розрахованих для підтримки 30 252 молодих фермерів. Максимальна сума допомоги, наданої в межах Програми розвитку сільських районів на 2007–2013 рр. відповідно до напрямку інвестицій у сільськогосподарські угіддя на одного фермера становить 300 тис. злотих, мінімальна – 20 тис. злотих [12, с. 169–170].

Звичайно, сьогодні в Україні недостатньо фінансових ресурсів, щоб забезпечити на такому ж рівні державну підтримку вітчизняних фермерів, однак їй потрібно збільшити видатки з державного бюджету на забезпечення діяльності аграрного комплексу країни принаймні до 9,5 млрд грн, що дозволяється угодою про вступ України до СОТ [4, с. 6].

Водночас потрібно захистити українських виробників аграрної продукції від недобросовісної конкуренції з боку конкурентів з інших країн. Для цього слід посилити контроль за якістю імпортованої аграрної продукції, а також за її нелегальним переміщенням на територію України.

Важливий елемент державної підтримки аграріїв Україною – створення сприятливого середовища для експорту аграрними підприємствами незалежно від їх розміру, продукції на міжнародні ринки. Це дасть змогу їм, а не посередникам отримувати відшкодування експортного податку на додану вартість і направляти таким чином отримані додаткові кошти на закупку нової техніки, упровадження нових технологій та розширення аграрного виробництва. Однак для цього потрібно створити державні підприємства, які за визначений державою відсоток, але не більше 5 % від вартості реалізованої продукції, повинні забезпечити експорт аграрної продукції за замовленням її виробників.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Із наведеного вище можна зробити висновок, що вступ України до СОТ сприяв стабілізації роботи її аграрного комплексу, який навіть в умовах кризи забезпечив збільшення виробництва продукції. Однак для подальшого підвищення ефективності його функціонування Україні потрібно збільшити державну підтримку вітчизняних аграріїв, захистити їх від недобросовісної конкуренції з боку іноземних компаній і створити сприятливі умови для експорту аграрної продукції.

Подальші наукові дослідження слід направити на вивчення досвіду розвитку аграрних комплексів східноєвропейських країн після їх вступу в СОТ.

Джерела та література

1. Юрчишин В. В. Село і селяни України в системі історично і суспільно зумовлених вітчизняних національних цінностей / В. В. Ючишин // Економіка АПК. – 2011. – № 3. – С. 112–122.
2. Павлов О. І. Сільські території як об'єкт суспільних інтересів / О. І. Павлов // Економіка АПК. – 2011. – № 3. – С. 123–128.
3. Гладій М. В. Використання виробничо-ресурсного потенціалу аграрного сектора економіки України (питання теорії, методології і практики) : монографія / М. В. Гладій. – Львів : [б. в.], 1998. – 294 с.
4. Саблук П. Т. Аграрний сектор в умовах членства України у Світовій організації торгівлі: здобутки й перспективи / П. Т. Саблук // Економіка АПК. – 2011. – № 3. – С. 3–8.
5. Месель-Веселяк П. Т. Форми господарювання в сільському господарстві України (результати, проблеми, вирішення) / П. Т. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2012. – № 1. – С. 58–65.
6. Закон України «Про Державний бюджет України на 2007 рік» від 19.12.2006 р. № 489–V.
7. Закон України «Про Державний бюджет України на 2008 рік» від 28.12.2007 р. № 107–VI.
8. Закон України «Про Державний бюджет України на 2009 рік» від 26.12.2008 р. № 835–VI.
9. Закон України «Про Державний бюджет України на 2010 рік» від 27.04.2010 р. № 2154–VI.
10. Електронний ресурс : Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
11. Буздалов И. Н. Условия и направления социально-экономической модернизации сельского хозяйства России / И. Н. Буздалов // Економіка АПК. – 2010. – № 9. – С. 150–160.
12. Яворська Т. І. Тенденції державної підтримки сільського господарства Польщі / Т. І. Яворська // Економіка АПК. – 2011. – № 4. – С. 166–172.

Борейко Владимир. Функционирование аграрного комплекса Украины после ее вступления во Всемирную торговую организацию. В статье исследованы взгляды отечественных ученых-аграриев на роль аграрного комплекса страны в обеспечении стабильного развития национальной экономики и целесообразность вступления Украины во Всемирную торговую организацию. Обосновано, что Украина, обладая плодородными почвами, способна обеспечить продуктами питания собственный рынок и экспортировать их. Проведен анализ эффективности функционирования аграрного комплекса Украины накануне и после ее вступления во Всемирную торговую организацию. Раскрыто, что украинский аграрный комплекс после вступления Украины в ВТО даже в условиях финансового кризиса обеспечил увеличение производства аграрной продукции, чем проявил свою устойчивость к внешним финансово-экономическим потрясениям. Предложены меры для расширения государственной поддержки отечественных аграриев, которые включают увеличение финансовых дотаций, защиту отечественного аграрного рынка от недобросовестной конкуренции со стороны других стран и содействия экспорту отечественной аграрной продукции на международные рынки.

Ключевые слова: аграрный комплекс, Всемирная торговая организация, кризис, финансовая поддержка, протекционистские меры.

Boreiko Volodymur. The Functioning the Agricultural Sector of Ukraine After its Accession to the World Trade Organization. In the article the views of domestic scholars-agrarians on the role of agricultural sector of the country in ensuring sustainable development of the national economy and the expediency of Ukraine's accession to the World Trade Organization are investigated. Proved, that Ukraine, with its fertile soils, can provide their own food market and export them. The analysis of the efficiency of the functioning of the agricultural sector of Ukraine before and after its accession to the World Trade Organization is carried out. Revealed, that the Ukrainian agricultural complex after Ukraine's accession to the WTO, even in the financial crisis, has provided the increasing agricultural production, what demonstrated its resilience to external financial and economic shocks. Measures to expand of state support for domestic agrarians, that include a increased financial subsidies, protection of domestic agricultural market from unfair competition from other countries and the assistance to export of domestic agricultural products to international markets are offered.

Key words: agricultural complex, World Trade Organization, crisis, financial support, protectionist measures.